



מעשה שבת

הקדמה:

שבת מיד... כיצד, ישראל שבשל בשבת במזיד, למוצאי שבת יאכל לאחרים אבל לו לא יאכל עולמית, ואם בשל בשגגה, למוצאי שבת יאכל בין הוא בין אחרים מיד, וכן כל כיוצא בזה.

אמנם, התוספות פסקו הלכה כרבי מאיר:

תוספות על הגמרא:

מורי להו (רב) **כרבי מאיר** - משמע שכן הלכה.

הר"ן מבאר מדוע רבים מהראשונים פסקו כרבי יהודה, ולא כרבי מאיר:

הר"ן על הרי"ף מסכת שבת דף יז עמוד א:

ואחרים אומרים, דעד כאן לא מורי להו רב לתלמידיו כרבי מאיר, אלא משום דסבירא ליה דלא איתמר בדברי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה, אלא מטין איתמר (דעת רב שאין מורין הלכה למעשה כרבי יהודה, אלא מטין לדעתו וכן מורין כן ליחיד, ואם כן, כאן כשרבי יהודה מחמיר אפשר לפסוק כרבי מאיר)... אבל אנן דקיימא לן דהלכה איתמר נקטינן כרבי יהודה (אף לחומרא, שתמיד הלכה כמותו למול רבי מאיר) ועוד, דרב גופיה כי דריש בפרקא דריש כרבי יהודה משום עמי הארץ, ואנן הא שכיחי (מצויים) עמי הארץ גבן.

❖ **לדעת הר"ן, מהן שתי הסיבות בניגון יש לפסוק הלכה כרבי יהודה ולא כרבי מאיר?**

השולחן ערוך החמיר כרוב הראשונים:

שולחן ערוך אורח חיים סימן שיח סעיף א:

המבשל בשבת, (או שעשה אחת משאר מלאכות), במזיד, אסור לו לעולם, ולאחרים מותר למוצאי שבת מיד; ובשוגג, אסור בו ביום גם לאחרים, ולערב מותר גם לו מיד.

אמנם, הגר"א היקל כשיטת התוספות:

ביאור הגר"א על השולחן ערוך ד"ה המבשל בשבת:

ומכל מקום דברי התוספות עיקר להלכה.

המשנה ברורה הכריע, שבמלאכה שנעשתה בשוגג אפשר לסמוך על הגר"א במקום צורך:

משנה ברורה על השולחן ערוך ס"ק ז:

גם לאחרים - ... והגר"א, הסכים בבאורו לשיטת התוספות וסייעתם דפסקו כר' מאיר... ובמקום הצורך, יש לסמוך על זה בבשול בשוגג.

עוד מבאר המשנה ברורה מה נכלל בהגדרת 'שוגג':

משנה ברורה על השולחן ערוך ס"ק ו:

ובשוגג - שגג בדיון או שכח (שדבר זה אסור), כל זה בכלל שוגג הוא.

האחרונים הוסיפו ודנו, כיצד לדון מלאכה שנעשתה על ידי אדם שאינו שומר תורה ומצוות:

המורים בקשת שאלה 50:

יהודי חילוני המחלל שבת ולא למד יהדות בחייו למרות שהוא יודע ששבת היום, ושמע שקיימים איסורים מסוימים ביום זה, אבל אינו למד טעמים של המצווה מקורות ופרטי האיסור, שמעתי מהגר"מ אליהו שמחשיב אותו לשוגג. אמנם הגר"א נבנצל אמר לי בשם מו"ר הגרש"ז אירעבך צ"ל שיש חשש שנחשבים למזיד, חוץ מהיהודים שנבצר מהם ללמוד שום דבר על יהדותם כמו עולים חדשים מברית המועצות שאפשר להחשיבם לשוגגים.

התורה מצווה אותנו לשבות מכל מלאכה ביום השבת. חכמים הוסיפו סייג לדבר ואסרו הנאה ממלאכה אסורה שנעשתה בשבת, להרחיק מהעבירה, וכן משום שאין ראוי ליהנות מדבר שנעשה תוך חילול שבת.

שאלה: חייל שחבירו הדליק בשבת את האור או המזגן בחדר המגורים, האם מחויב לצאת מן החדר כדי שלא יהנה מחילול שבת? האם מותר לאכול אוכל שהובא בשבת על ידי יהודי ברכב?

א. מקור הדין

תלמוד בבלי כתובות דף לד עמוד א:

מאי טעמא דרבי יוחנן הסנדלר (שאוסר באכילה דבר שנעשה בו מלאכה בשבת במזיד)? כדדריש ר' חייא אפיתחא דבי נשיאה: 'ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם' (שמות לא, יד) - מה קודש אסור באכילה, אף מעשה שבת אסורין באכילה... יכול אפילו בשוגג? תלמוד לומר: 'מחלליה מות יומת' (המשך הפסוק הנ"ל), במזיד אמרתי לך (שאסור באכילה) ולא בשוגג.

פליגי בה רב אחא ורבינא, חד אמר: מעשה שבת דאורייתא, וחד אמר: דרבנן. מאן דאמר דאורייתא (מקורו) כדאמרן; מאן דאמר דרבנן, (יפרש את הפסוק כך) אמר קרא: 'קדש היא', היא קודש ואין מעשה קודש.

הגמרא בחולין מכריעה להקל:

תלמוד בבלי חולין דף צג עמוד ב:

בכל התורה כולה (כשנחלקו אמוראים אלו בסתם): רבינא לקולא ורב אחא לחומרא, **והלכתא כרבינא לקולא**.

רש"י על הגמרא:

בכל התורה כולה - רב אחא ורבינא, חד אמר הכי וחד אמר הכי, בכולהו ההוא דמיקל רבינא וההוא דלחומרא רב אחא.

משנה ברורה סימן שיח ס"ק ד:

כתב המגן אברהם בשם הרשב"א, דגם הקדירה שבישל בה בשבת אסורה לו לבשל בה מפני שהיא בלועה מדבר האסור לו.

❖ **האם תוכל למצוא סמך לדברי המגן אברהם מדברי הגמרא?**

ב. 'מעשה שבת' באיסור תורה

א. הנאה ממלאכה האסורה מדאורייתא שנעשתה בשבת (כגון, הדלקת נורת להט)

תלמוד בבלי חולין דף טו עמוד א:

דתניא: המבשל בשבת, בשוגג - יאכל, במזיד - לא יאכל (בשבת, אלא למוצאי שבת), **דברי רבי מאיר; רבי יהודה אומר:** בשוגג - יאכל במוצאי שבת, במזיד - לא יאכל עולמית (בעצמו, אבל מותר לאחרים במוצאי שבת); **רבי יוחנן הסנדלר אומר:** בשוגג - יאכל למוצאי שבת לאחרים ולא לו, במזיד - לא יאכל עולמית לא לו ולא לאחרים...

אמר רב חנן בר אמי: כי מורי להו רב לתלמידיה (הוראה ביחיד) - מורי להו כרבי מאיר, וכי דריש בפירקא (הוראה ברבים) - דריש כרבי יהודה משום עמי הארץ.

נחלקו הראשונים בפסיקת ההלכה:

הרמב"ם ורבים מהראשונים פסקו כרבי יהודה:

רמב"ם הלכות שבת פרק ו הלכה כג:

ישראל שעשה מלאכה בשבת, אם עבר ועשה בדדון, אסור לו ליהנות באותה מלאכה לעולם, ושאר ישראל מותר להם ליהנות בה למוצאי



והגית בו' - דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל

❖ סכם את השיטות השונות על פי הטבלה דלהלן:

שולחן ערוך	גר"א			
	מזיד	שוגג	מזיד	שוגג
בשבת	במוצ"ש	בשבת	במוצ"ש	בשבת
ל'ו				
לאחרים				

ב. הנאה מ'מעשה שבת' באיסור תורה, כשלא השתנה גוף הדבר (כגון, מאכל שהוסע על ידי חייל יהודי בשבת)

חיי אדם חלק ב-ג כלל ט סעיף יא:

ודוקא בדבר שנעשה מעשה בגוף הדבר, שנשתנה מכמות שהיה כמבשל וכיוצא בו. אבל המוציא מרשות לרשות שלא נשתנה הדבר מכמות שהיה, אם בשוגג, מותר אפילו לו אפילו בו ביום. ואם במזיד, אסור אפילו לאחרים עד מוצאי שבת מיד. **ומכל מקום יש להחמיר בכל איסור תורה כמו מבשל.**

אולם, בספר מנוחת אהבה פסק להקל ב'מעשה שבת' כזה:

מנוחת אהבה פרק כה סעיף ז:

ישראל שעשה בשבת אפילו דבר שאסור לעשותו בשבת מן התורה אבל לא השתנה גוף הדבר מחמת המלאכה שנעשת בו... **אם עשה האיסור בשוגג מותר לו ליהנות מאותו דבר אפילו בשבת.** ואם עשה האיסור במזיד, אסור בין לו בין לישראל אחר ליהנות מאותו דבר עד מוצאי שבת.

יש מפוסקי דורנו שנקטו, שבמקום דוחק גדול ניתן להקל אף במזיד:

קובץ תשובות הרב אלישיב חלק ב סימן כד אות ג:

אם לא נשתנה האוכל על ידי מלאכה דאורייתא שעשה, כגון שהביאו ממקום רחוק במכונה [ברכב]... יש להתיר בשעת הדחק לאכלו בשבת.

ג. הנאה מ'מעשה שבת' באיסור תורה, למי שנעשה בשבילו

במלאכה שנעשתה בשבת במזיד, דין עושה המלאכה חמור מדין אחרים (כלעיל). הפוסקים דנו כיצד נדון את מי שנעשתה הפעולה בשבילו: המשנה ברורה לגבי המבשל בשבת במזיד, התיר במוצאי שבת מיד למי שנתבשל בשבילו, ולא אסר לו בהנאה לעולם כעושה המלאכה בעצמו:

משנה ברורה על השולחן ערוך הנ"ל ס"ק ה:

מותר למוצאי שבת מיד - ואפילו למי שנתבשל בשבילו.

בשו"ת כתב סופר כתב, שכשרגיל בעבירה נאסר על מי שנתבשל בשבילו כדון עושה המלאכה עצמה:

שו"ת כתב סופר אורח חיים סימן נ:

נראה... דדוקא במי שמבשל במקרה בשביל אחר גם שהוא לדעתו ורצונו לא חיישין שמא יצוה לאחר, דלא ישמע לו ולא שכיח... אבל בנדון שלנו שמבשל הפונדק בקביעות מידי שבת בשבתו לאחרים... וזה פרנסתו של פונדק זה תמיד בחול ובשבת, בוודאי קנסא קנסו רבנן לאלו שנתבשל בשבילם כמו להמבשל עצמו... דשייך שיצוה לו בפעם אחרת.

ג. 'מעשה שבת' באיסור דרבנן

משנה תרומות פרק ב משנה ג:

המטביל כלים בשבת (מלאכה האסורה מדרבנן) - שוגג ישתמש בהם (בשבת), מזיד לא ישתמש בהם (עד מוצאי שבת).

והגית בו'

דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל
יצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית
מערכת: סא"ל הרב ישי איתן רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה,
סרן דודי גרינפלד קמ"ד כתיבה, אע"צ הרב חנניה שפרן.
כתיבה ועריכה: ט' ר' יצחק ענתבי

הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com

